

[ARCHÉ a její „nadčasovost“]

Základní vlastností ARCHÉ měla být její nezávislost na čase resp. její „nadčasovost“. ARCHÉ je tím, co trvá uprostřed změn, z čeho věci vznikají a do čeho zase zanikají, co nemá žádnou minulosti ani budoucnost v tom smyslu, že to, co byl nebo teprve bude, v tomto okamžiku již nebo ještě není. ARCHÉ je věčně přítomná, je tím, co nevzniká ani nezaniká. Aristotelés při vši opatrnosti ve svých výrocích souhlasí s tím, „že se o tom, co se mění, nedá říci nic pravdivého“, i když odmítá krajní důsledky, které z toho vyvozovali přívrženci Hérakleitovi (Met. 115, čes. překl.). V tom smyslu nejlepší vědění o každém předmětu máme tehdy, když jsme poznali, co jest člověk nebo oheň, nikoli jaký jest ...“ (Met. 174). Aristotelés víc než který jiný řecký filosof zkoumal povahu změny (či spíše pohybu); ale pro jeho pochopení bylo důležité to, co v závěru svých Dějin filosofie paradoxně formuloval Emanuel Rádl: to, co se „vyvíjí“, se „nevyvíjí“, tj. vývoj běží jen po povrchu, kdežto podstata se nehýbe: vyvíjející se člověk je pořád člověkem, život ve vývoji je pořád životem (DF II, 619). Důsledkem tohoto pojetí je opravdu neschopnost chápat změnu jako změnu, jako proces, ale pouze jako směnu, výměnu jsoucího za nejsoucí nebo nejsoucího za jsoucí. Mohli bychom to snad formulovat tak, že vedle ARCHÉ (jediné) nebo ARCHAI (více počátků) ve smyslu prvků (STOICHEIA) jsou ještě nejrozmanitější subordinované ARCHAI, jako je kupř. konkrétní člověk (Sókratés) nebo člověk vůbec apod. A tyto podřízené a podmíněné počátky představují ve své sféře (ve svém rajónu) rovněž to, co neproměnně trvá od chvíle svého vzniku až do chvíle svého zániku a co tedy garantuje identitu toho, co se mění a vyvíjí. A tyto podřízené počátky mají dále ještě tak sobě podřízené složky, jako je např. dětství Sókrata nebo jeho staroba, a ty zase ještě podřízenější složky atd. atd. , až posléze ty nejmenší okamžiky Sókratova života, o nichž lze ve shodě s elejskou školou soudit, že to jsou časové body, v nichž se nic neděje. A právě tak, jako Zénón dokazoval, že šíp nemůže letět, protože v každém okamžiku někde „jest“, což pro něho znamenalo „stojí“, tak můžeme každý okamžik Sókratova života považovat za neproměnné jsoucno a celý Sókratův život za střídání takových jsoucích okamžiků.

(Praha, 830430-2.)

[Přepsáno ze samostatného listu kroužk. s datem „Praha, 30. 4. 83“; strojopis, originál. – pozn. aut.]